

KS. STANISŁAW ARASZCZUK
Legnica – Wrocław, PWT

INDYWIDUALNE ODMAWIANIE I WSPÓLNOTOWA CELEBRACJA LITURGII GODZIN

Przedmiotem niniejszego opracowania jest ukazanie indywidualnego odmawiania i wspólnotowej celebracji liturgii godzin, czyli zagadnienia związanego z bardzo istotnym aspektem reformy brewiarza. Jak zauważył J. Stefański, Sobór przywrócił liturgię godzin jej pierwotnemu właścicielowi, czyli całemu Ludowi Bożemu¹. Podstawowy dokument tego Soboru, *Konstytucja o liturgii świętej*, stwierdza wprost:

czynności liturgiczne nie są prywatnymi czynnościami, lecz uroczyste sprawowanymi obrzędami Kościoła, który jest „sakramentem jedności”, czyli ludem świętym, zjednoczonym i zorganizowanym pod zwierzchnictwem biskupów. Dlatego czynności liturgiczne należą do całego Ciała Kościoła, uwidaczniają je i na nie oddziałują. Poszczególnych natomiast członków dotyczą w różny sposób, stosownie do różnorodności stanów, zadań i czynnego uczestniczenia (KL 26).

Dlatego wydaje się, że sam termin „celebracja” domaga się zgromadzenia, wspólnoty, chociaż czynność ściśle liturgiczna, jaką jest indywidualne „odmawianie” Liturgii Godzin, nigdy nie jest czynnością prywatną, gdyż przenika ją Misterium Chrystusa, Jego Wcielenie i Pascha (por. KKK 1174).

Należy zauważyć, że w okresie przedsoborowym wyrażenie „modlitwa Kościoła” rozumiano w sensie jurydycznym. Był to całokształt modlitw, które zostały powierzone niektórym tylko osobom w Kościele do odmawiania w imię Kościoła. Tylko te osoby modliły się w imię Kościoła na mocy święceń lub pełnionego urzędu. Osoby świeckie nie czyniły tego, pomimo sprawowania Liturgii Godzin. Soborowa odnowa podkreśliła, że Liturgia Godzin jest modlitwą całego Kościoła, a nie tylko osób duchownych czy konsekrowanych. Z tego wynika, że Liturgia Godzin bez względu na to, gdzie, kiedy i przez kogo jest celebrowana, pozostaje zawsze modlitwą Kościoła i wszystkich jego członków². Sobór przypomniał także:

Zgodnie ze starożytną tradycją chrześcijańską Liturgia Godzin jest tak ułożona, aby przez uwielbienie Boga uświęcała wszystkie pory dnia i nocy. Gdy kapłani oraz inne do tego przez Kościół wyznaczone osoby lub też wierni modlący się wspólnie z kapłanem, według zatwierdzonej formy, wykonują w sposób właściwy tę przedziwną pieśń chwały, wówczas jest to prawdziwie głos Oblubienicy przemawiającej do Oblubieńca. Jest to ponadto modlitwa, w której Chrystus wraz ze swoim Ciałem zwraca się do Ojca (KL 84).

Widzimy w tych słowach wyraźny przełom w rozumieniu, czym jest modlitwa Kościoła. Niewątpliwie ta „pieśń chwały” dokonuje się przede wszystkim poprzez celebrację Eucharystii, lecz jest przygotowywana i przedłużana w sprawowaniu Liturgii Godzin, której najdoskonalszą postacią jest celebracja we wspólnocie osób duchownych oraz udziale wiernych świeckich.

Jak już zaznaczono, Liturgia Godzin może być celebrowana zarówno we wspólnocie, jak odmawiana indywidualnie. Podtytuł polskiego wydania Liturgii Godzin – *Codzienna modlitwa Ludu Bożego* – wyraża jej istotny charakter. To właśnie ta modlitwa, celebrowana indywidualnie albo we wspólnocie, powinna stać się codzienną praktyką modlitwy chrześcijan, którzy pragną jak najwierniej odpowiedzieć na wezwanie Chrystusa do częstej, nieustannej modlitwy oraz czuwania i oczekiwania

¹ J. STEFAŃSKI, *Reforma Liturgii godzin według Vaticanum II*, AK 446 (1983), s. 5

² Por. K. KONECKI, *Eklezyjalny walor Liturgii Godzin*, „Teologia i Człowiek”, 7-8 (2006), s. 124-125

na Jego powtórne przyjście³.

Wszyscy poświęcający się tej modlitwie wypełniają zadanie Kościoła i zarazem uczestniczą w najwyższym zaszczyście Oblubienicy Chrystusa, ponieważ oddając Bogu chwałę, stoją przed Bożym tronem w imieniu Matki Kościoła (por. KL 85). Dlatego też Liturgia Godzin powinna stać się modlitwą całego Ludu Bożego. W niej sam Chrystus „urząd kapłański wykonuje nadal przez swój Kościół”; każdy uczestniczy w niej według miejsca w Kościele i okoliczności życia: prezbiterzy, jako pełniący posługę duszpasterską, ponieważ są powołani do wiernego trwania na modlitwie i służenia słowu; zakonnicy i zakonnice – przez charyzmat swego życia konsekrowanego; wszyscy wierni – odpowiadając na swoje powołanie do ludu kapłańskiego po przyjęciu sakramentu chrztu. Katechizm zachęca:

Duszpasterze niech się starają w niedziele i uroczyste święta odprawiać w kościołach z udziałem wiernych główne godziny, zwłaszcza Nieszpory. Zaleca się, aby i świeccy odmawiali brewiarz czy to z prezbiterami, czy na swoich zebraniach, czy nawet indywidualnie (KKK 1175).

1. Indywidualna celebracja

Duszpasterskie prace duchownych, a w następnych wiekach działalność ewangelizacyjna franciszkanów, przygotowały grunt pod prywatne odmawianie Liturgii Godzin⁴. Z czasem zaczęto ją traktować jako osobistą modlitwę kapłana. Jednak należy stwierdzić, że choć wspólnotowa celebracja Liturgii Godzin, wynikająca z natury Kościoła, pozostaje nadal wielkim pragnieniem i dążeniem wszelkich reform, to jej indywidualne sprawowanie pozostaje zawsze modlitwą Kościoła. Dlatego miałyby się z prawdą ten, kto uważałby, że celebracja Liturgii Godzin jest jedynie zadośćuczynieniem jakiemś kanonicznemu zobowiązaniu.

Z racji samej natury Kościoła oraz z natury jego modlitwy wyraźnie wynika, że wszyscy, którzy przyjęli chrzest, są wezwani i zaproszeni do oficjalnej modlitwy Kościoła, jaką jest Liturgia Godzin⁵. W żaden sposób nie traci ona swojego znaczenia, kiedy ktoś ją sprawuje sam, niejako w sposób prywatny. W takich okolicznościach nie jest ona czymś prywatnym, lecz przynależy do publicznego kultu Kościoła. Gdy diakon bądź kapłan celebruje Liturgię Godzin indywidualnie, wypełnia w sposób oczywisty swoje kościelne posłannictwo. Oddaje się celebracji świętego oficjum, nawet kiedy nikt mu nie towarzyszy, godnie wypełnia dzieło Kościoła, w imieniu Kościoła i za Kościół.

Podczas liturgii święceń biskup pyta wybranych do diakonatu: „Czy chcesz zachowywać i pogłębiać ducha modlitwy, właściwego waszemu sposobowi życia, i w tym duchu wiernie sprawować Liturgię Godzin w intencji Kościoła i całego świata?”⁶ Tak więc już w samym przygotowaniu do święceń diakonatu wybrany prosi Kościół, a w obrzędzie święceń otrzymuje od niego nakaz sprawowania Liturgii Godzin, który z tego tytułu wchodzi w zakres urzędowych obowiązków wyświęconego i w ten sposób przekracza granice pobożności czysto osobistej.

O tym samym jest mowa w *Ogólnym wprowadzeniu do Liturgii Godzin*:

Psalmy odmawia się w Liturgii Godzin nie tyle we własnym imieniu, ile w imieniu całego Kościoła Chrystusowego, a nawet utożsamiając się z Chrystusem. Jeśli się o tym pamięta, wtedy nie będzie trudności, gdy nasze przeżycia wewnętrzne odbiegają od treści odmawianego psalmu. (...) Liturgia Godzin nie jest naszą modlitwą prywatną, bo nawet jeśli odmawiana samotnie, zawsze jest modlitwą w imieniu Kościoła w podanym przez niego układzie psalmów (OWLG 108).

W OWLG jest również przypomnienie:

Dotyczy to przede wszystkim tych, których szczególnie powołano do sprawowania Liturgii Godzin, to znaczy: biskupów, prezbiterów i diakonów, modlących się z obowiązku za swoich wiernych i za cały Lud Boży, a także osób zakonnych (OWLG 17).

Kościół powołał biskupów, prezbiterów i diakonów do sprawowania Liturgii Godzin. Powinni więc oni codziennie wypełnić w całości ten obowiązek przestrzegając, o ile to możliwe, odmawiania

³ Por. M. AUGÉ, *Liturgia. Storia, celebratione, teologia, spiritualita*, Milano 1992, s. 236-237

⁴ B. NADOLSKI, *Liturgika*, t. II, *Liturgia i czas*, Poznań 1991, s. 204

⁵ KONECKI, *art. cyt.*, s. 127

⁶ *Pontyfikał Rzymski. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, Katowice 1999, s. 131

poszczególnych godzin w odpowiedniej porze dnia (por. OWLG 29). Natomiast Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 276 § 2, nr 3, postanawia:

Kapłani, a także diakoni przygotowujący się do prezbiteratu mają obowiązek odmawiać codziennie Liturgię Godzin, zgodnie z własnymi i zatwierdzonymi księgami liturgicznymi; natomiast diakoni stali mają odmawiać jej część, określoną przez Konferencję Episkopatu.

Wyświęceni są moralnie zobowiązani do całkowitej i codziennej celebracji oficjum na mocy samego przyjęcia święceń, jak to wynika z obrzędu święceń diakonatu i jak kanonicznie zostało postanowione w wyżej zacytowanym kanonie. Stąd celebracja ta przybiera charakter nie jakiejś prywatnej pobożności, ani nabożeństwa wynikającego jedynie z własnej woli danego duchownego, lecz ma charakter istotnego aktu świętej posługi i misji duszpasterskiej. Zobowiązanie osób duchownych do celebracji Liturgii Godzin jest gwarancją kontynuacji w Kościele modlitwy Chrystusa, przez którą dokonuje On nieustannie dzieła zbawienia.

Nie wszyscy i nie zawsze będą mogli sprawować Liturgię Godzin we wspólnocie. Jest to zresztą problem odwieczny, skoro już św. Benedykt w swojej *Regule* napisał:

Bracia, którzy pracują bardzo daleko i nie mogą przyjść do oratorium we właściwej godzinie – a ocena, czy tak jest naprawdę, należy do opata – odprawiają Oficjum Boże w miejscu pracy, zginając kolana przed Panem, pełni bojaźni. Podobnie wysłani w podróż: niech ustalone Godziny modlitwy nie mijają im nie zauważone, lecz niechaj sami je odprawiają w miarę swych możliwości i nie zaniedbują obowiązków swojej służby⁷.

Oprócz tej „fizycznej” niemożności odmawiania Liturgii Godzin we wspólnocie są także pewne korzyści odmawiania indywidualnego. A najbardziej przekonywującą jest ta, że przy indywidualnym odmawianiu poszczególnych godzin modlitewnych możemy w najbardziej właściwym dla nas czasie zatrzymać się nad odpowiednimi tekstami, aby je zgłębiać i uczynić swoimi⁸.

Najbardziej ze wszystkich godzin modlitewnych do indywidualnego odmawiania nadaje się Modlitwa na zakończenie dnia, czyli Komplet. Jak zaznacza W. Głowa, jest to po prostu poszerzony wieczorny pacierz, połączony z rachunkiem sumienia. Aby jednak dobrze taki „rachunek” przed Bogiem odbyć, w szczerości i w prawdzie, potrzebujemy różnego przeciągu czasu. Także inne teksty umieszczone w tej godzinie modlitewnej, a szczególnie te, które nawiązują do momentu naszej śmierci, domagają się bardziej spokojnego i refleksyjnego potraktowania. Nie trzeba chyba dodawać, że całe bogactwo tematów teologicznych wszystkich pozostałych godzin modlitewnych pokazuje ogromne korzyści, jakie godziny te dają każdemu, kto nie tylko w jakiejś wspólnocie, ale także indywidualnie rozmawia z Bogiem przy pomocy tych świętych tekstów, które je tworzą⁹.

Indywidualna celebracja Liturgii Godzin stanie się prawdziwie modlitwą każdego, kto w niej uczestniczy, gdy będzie sprawowana godnie, uważnie i gorliwie, a duch dostroi się do słów. Wtedy też stanie się źródłem pobożności i wielorakiej łaski Bożej i ożywiać będzie modlitwę prywatną oraz działalność apostołską (por. OWLG 19).

2. Celebracja wspólnotowa

Modlitwa wspólnotowa w określonych godzinach ma swoją genezę w tradycji i obyczajach Ludu Bożego Starego Testamentu. Jedną z głównych form tej modlitwy były psalmy. Śpiewano je oddając publiczną cześć Bogu w świątyni czy synagodze. Psalmi towarzyszyły ofiarnym czynnościom, pielgrzymom zdążającym do Świętego Miasta, w czasie wielkich uroczystości, jak również religijnym obchodom w gronie rodzinnym, podczas wieczerzy paschalnej, a także w troskach i radościach dnia codziennego. Gminy chrześcijańskie przejęły wiele z tych zwyczajów, zwłaszcza modlitwę wspólną w trzech porach dnia, jak świadczy o tym św. Łukasz (Dz 3, 1; 10, 3. 30)¹⁰. Owe wspólne modlitwy przekształciły się stopniowo w ściśle określone godziny modlitw¹¹. Tak powstała

⁷ ŚWIĘTY BENEDYKT Z NURSJI, *Reguła*, tł. A. Świderkówna, Kraków 1997, nr 50

⁸ W. GŁOWA, *Modlitwa liturgiczna. Liturgia Godzin*, Przemysł 1996, s. 240

⁹ TENZE, *Celebrowanie Liturgii Godzin i ich umiejscowienie w czasie (veritatis horarum)*, „Anamnesis” 21 (1999), s. 70-71

¹⁰ Por. S. KOPEREK, *Udział świeckich w Liturgii Godzin*, w: W. ŚWIERZAWSKI (red.), *Liturgia uświęcania czasu*, Kraków 1984, s. 191-192

¹¹ Por. R. ZIELASKO, *Z dziejów modlitwy brewiarzowej*, w: F. BLACHNICKI, W. SCHENK, R. ZIELASKO (red.), *Wprowadzenie do liturgii*, Poznań-Warszawa-Lublin 1967, s. 404

Liturgia Godzin, wzbogacona także czytaniem. Jest ona przede wszystkim modlitwą uwielbienia, z którą nierozdzielnie spletają się dziękczynienia, prześlągania i prośby; jest modlitwą Kościoła z Chrystusem i do Chrystusa (por. OWLG 2).

Celem najwyższym Liturgii Godzin jest chwała Boża. Powyższa prawda domaga się usunięcia z celebracji tego wszystkiego, co jest w niej nierealne. Uczestnictwo zewnętrzne winno być znakiem uczestnictwa wewnętrznego. Dlatego kiedy wykonujemy gest modlitewny pełen wewnętrznej treści i życia, wówczas jesteśmy nie na peryferiach celebry, ale w jej centrum dosięgamy sprawowanej tajemnicy¹².

Jak zaznacza B. Nadolski, kształtująca się przez wieki Liturgia Godzin nie jest przede wszystkim obowiązkiem osobistym kapłana, lecz Kościoła. W konsekwencji, ma ona charakter społeczny, wspólnotowy, spełniana prywatnie nie przestaje być wspólnotową i nie należy mówić o prywatnym oficjum. Przynależność do Kościoła, do konkretnej wspólnoty eklezjalnej, staje się podstawą obowiązku wspólnotowej modlitwy w formie Liturgii Godzin, a nie przyjęcie święceń kapłańskich czy beneficjum. Przyjęcie święceń umacnia to zobowiązanie¹³.

Liturgia Godzin, podobnie jak inne czynności liturgiczne, nie jest czynnością prywatną, lecz całego Ciała Kościoła. Ona to czyni je widocznym i nań oddziałuje (OWLG 20). Jest to najbardziej dostrzegalne – i dlatego najbardziej zalecane – gdy ją sprawuje Kościół miejscowy wraz ze swoim biskupem w otoczeniu kapłanów i sług ołtarza. Forma celebracji powinna być dostosowana do typu wspólnoty, w której jest celebrowana Liturgia Godzin, zachowując prawdziwość i autentyczność znaków¹⁴.

Jak podaje *Ogólne wprowadzenie do Liturgii Godzin*:

wszędzie, gdzie jest to możliwe, główne Godziny powinny być odprawiane w kościele także i przez inne wspólnoty wiernych, a przede wszystkim parafialne; parafie są bowiem wspólnotami diecezji zorganizowanymi lokalnie pod przewodnictwem pasterzy zastępujących biskupa (OWLG 21).

Wprowadzenie wskazuje także, kto jest zobowiązany do celebracji wspólnotowej Liturgii Godzin:

Wspólnoty kanoników, mnichów i mniszek oraz członkowie innych zakonów, którzy na mocy reguły lub konstytucji odprawiają wspólnie Liturgię Godzin w całości lub częściowo, według powszechnego albo własnego obrzędu, ukazują w specjalny sposób modląc się Kościół (por. OWLG 24).

Ci, którzy przyjęli święcenia i nie są zobowiązani skądinąd do wspólnego odmawiania Liturgii Godzin, niech się starają, jeśli mieszkają razem lub biorą udział w swoich spotkaniach, odmówić wspólnie przynajmniej część tych modlitw, a zwłaszcza Jutrznę rano i Nieszpory pod wieczór (por. OWLG 25).

Zakonnikom i zakonnicom nie obowiązującym do wspólnego sprawowania Liturgii Godzin, a także członkom jakiegokolwiek instytutu doskonałości, usilnie się zaleca, aby ją odprawiali we własnej wspólnocie, albo z wiernymi, w całości lub przynajmniej częściowo (por. OWLG 26).

Ludzi świeckich gromadzących się z różnych powodów, apostołskich lub innych, zachęca się do wypełnienia obowiązku wspólnej modlitwy Kościoła przez odmówienie części Liturgii Godzin (por. OWLG 27).

Wypada wreszcie, by i w rodzinie, która jest jakby domowym sanktuarium Kościoła, nie poprzestawano na wspólnych modlitwach, ale także, w miarę możliwości, odmawiano jakąś część Liturgii Godzin, zespalać się w ten sposób tym ściślej z całym Kościołem (por. OWLG 27).

Jak można zauważyć w czasie sprawowania Liturgii Godzin, w sposób nierozdzielny łączą się ze sobą dwie rzeczywistości: rzeczywistość duchowa tego misterium i rzeczywistość cielesna. Rzeczywistość duchową stanowi przede wszystkim modlący się i głoszący słowo Boże Chrystus oraz Jego Mistyczne Ciało, Kościół uwielbiony i cały Kościół pielgrzymujący, a także Duch Święty uzdalniająca zgromadzonych do modlitwy. Rzeczywistość zaś cielesna, będąca znakiem tej bogatej rzeczywistości duchowej, to: zgromadzona na modlitwie społeczność, przyjmowane przez nią postawy ciała, czytania, śpiewy, okadzenia¹⁵.

¹² Por. B. MARGAŃSKI, *Celebra Liturgii Godzin*, w: ŚWIERZAWSKI (red.), *dz. cyt.*, s. 179

¹³ B. NADOLSKI, *Liturgia Godzin*, w: TENZE (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 783

¹⁴ V. RAFFA, *Liturgia delle Ore*, w: D. SARTORE, A. TRIACCA, C. CIBIEN (red.), *Il Nuovo Dizionario di Liturgia*, Milano 2001, s. 1071-1072

¹⁵ GŁOWA, *dz. cyt.*, s. 233

3. Zasady dotyczące zachowania się podczas wspólnotowej celebracji Liturgii Godzin

Organizacja i kierowanie modlitwą wspólnoty należy do tych, którzy otrzymali święcenia lub specjalną misję kanoniczną. Oni powinni dołożyć wszelkich starań, aby taki udział był autentyczną szkołą modlitwy, a także, aby wierni przyswoili sobie zrozumienie psalmów w duchu chrześcijańskim i coraz bardziej tę modlitwę Kościoła mogli przeżywać. Wspólnotowa celebracja Liturgii Godzin wymaga więc odpowiedniego przygotowania zarówno przewodniczącego modlitwie, jak również zgromadzenia. Powinna być odpowiednio przygotowana zarówno co do tekstów i melodii śpiewów, jak też i miejsca.

W czasie Liturgii Godzin, jak i w innych czynnościach liturgicznych, każdy spełniający swoją funkcję, czy to duchowny czy świecki, powinien czynić to wszystko, co do niego należy z natury rzeczy i na mocy przepisów liturgicznych (KL 28; OWLG 253).

Biskup, zwłaszcza w kościele katedralnym, przewodniczy Liturgii Godzin w otoczeniu kapłanów oraz innych duchownych i posługujących różnych stopni, a wierni powinni brać czynny udział w jej odprawianiu. Także każdemu oficjum z udziałem wiernych powinien przewodniczyć kapłan lub diakon w otoczeniu posługujących różnych stopni (OWLG 254).

Kapłan lub diakon przewodniczący odprawianiu oficjum może się ubrać w albę albo komżę i stulę. Ponadto kapłan może również użyć kapy. W większe uroczystości kilku kapłanów może się ubrać w kapy, a diakoni w dalmatyki (OWLG 255).

Kapłan lub diakon przewodniczący oficjum rozpoczyna je ze swojego miejsca werselem wprowadzającym, zaczyna *Ojcze nasz*, odmawia modlitwę końcową, pozdrawia następnie wiernych, błogosławi i rozsyła ich. W razie nieobecności kapłana lub diakona przewodniczący oficjum jest tylko pierwszym spośród równych sobie; nie zasiada w prezbiterium, nie pozdrawia i nie błogosławi wiernych. Prośby może wypowiadać kapłan lub jeden z posługujących. Lektorzy, stojąc, wygłaszają teksty czytań krótkich i długich z przeznaczonego na to miejsca. Antyfony, psalmy i pieśni intonuje jeden lub kilku kantorów. W Jutrzni i Nieszporach podczas śpiewu pieśni z Ewangelii można okadzać ołtarz, a następnie kapłana i wiernych (por. OWLG 256-261).

W celebracji wspólnotowej należy zachować pewne normy dotyczące gestów i postaw ciała. W postawie stojącej odmawia się wezwanie i werseł rozpoczynający każdą godzinę, hymn, pieśń z Ewangelii, prośby, *Ojcze nasz* i modlitwę końcową. W postawie siedzącej wykonuje się psalmodię (także antyfony, gdyż należą one do psalmów; gdy jest w zwyczaju postawa stojąca, to należy ją zachować), słucha się czytań, homilii oraz śpiewa responsorium lub werseł. Jeżeli są inne zwyczaje, należy je uszanować. Duży znak krzyża robi się na początku każdej godziny przy słowach: „Boże, wejrzyj ku wspomżeniu memu” oraz rozpoczynając pieśni z Ewangelii. Mały znak krzyża na wargach czyni się przed wezwaniem, przy słowach: „Panie, otwórz wargi moje” (por. OWLG 263-266).

Wspólne odprawianie tej liturgii sprzyja czynnemu uczestnictwu biorących w niej udział zgodnie z funkcją przypadającą każdemu. Dzieje się to przez aklamacje, dialog, chórowe odmawianie psalmów i dopuszcza różnorodne zastosowanie form i środków wyrazu (por. KL 26, 28-30). Dlatego wspólnotowe odprawianie Liturgii Godzin ma zawsze pierwszeństwo, szczególnie jeżeli się mu zapewni czynny udział wiernych, i należy ją przedkładać ponad prywatne jej odmawianie (por. KL 27). W miarę możliwości, i gdy sprawuje się ją w chórze lub wspólnocie, wypada, jeśli to możliwe, odprawiać ją ze śpiewem, zgodnie z jej założeniami i przeznaczeniem, uwzględniając przy tym charakter jej poszczególnych części.

4. Wnioski pastoralne

- 1) Liturgia Godzin, czy to wspólnie celebrowana, czy odmawiana prywatnie, pozostaje zawsze w swej istocie dialogiem między Bogiem a człowiekiem. Jednakże wspólna jej celebracja bardziej uwydatnia to, że jest ona z natury rzeczy modlitwą wspólnoty Kościoła.
- 2) Kapłani mieszkający lub pracujący wspólnie powinni także wspólnie odmówić codziennie jakąś część Liturgii Godzin.
- 3) Organizatorzy różnych zjazdów teologicznych oraz spotkań duszpasterskich i formacyjnych powinni przewidzieć odpowiedni czas na wspólną modlitwę liturgiczną.
- 4) W każdej parafii w niedziele i święta, oprócz Mszy Świętej, powinna być także sprawowana

- wspólna Liturgia Godzin. Należy odprawiać przynajmniej Nieszpory.
- 5) Należy zachęcać, aby w trakcie misji parafialnych, rekolekcji czy dni skupienia łączyć głoszenie konferencji ze stosowną częścią Liturgii Godzin.

Individuelle und gemeinschaftliche Zelebration des Stundengebetes
Zusammenfassung

Die individuelle Verrichtung des Stundengebetes ist keine ausschließlich private Angelegenheit. Vor dem 2. Vatikanischen Konzil wurde jedoch das Breviergebet im Namen der Kirche nur von den geweihten Personen gebetet und zu stark juristisch verstanden. Nach der konzilieren Erneuerung ist das Stundengebet ein Gebet des ganzen Volkes Gottes und der ganzen Kirche. Der Autor analysiert im vorliegenden Artikel sowohl das individuelle Verrichten des Breviergebetes als auch seine gemeinschaftliche Zelebration. Es werden die geschichtlichen Voraussetzungen, die theologischen Aspekte und die liturgischen Regeln bei den beiden Formen der Verrichtung des Stundengebetes behandelt. In den Schlussfolgerungen werden konkrete pastorale Forderungen besprochen, vor allem bezüglich der gemeinschaftlichen Zelebration des Stundengebetes.